

บทวิจารณ์หนังสือเรื่อง The City: the basics

ผู้แต่ง: Kevin Archer

ทลิตา สุพัฒน์รังสรรค์

| 108

The City: the basics¹ โดย เควิน อาร์เชอร์ เป็นหนังสือความรู้เบื้องต้นที่ว่าด้วยเรื่องเมืองผ่านภาษาที่เข้าใจได้ง่ายพร้อมทั้งนำเสนอเนื้อหาด้วยความกระชับ ข้อเสนอหลักของหนังสือเล่มนี้คือการอธิบายการเกิดขึ้นและการขยายตัวของเมืองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการผลิตในระบบทุนนิยม พร้อมกันนั้นยังอธิบายความเชื่อมโยงระหว่างเมืองกับพื้นที่อื่นที่ไม่ใช่เมืองซึ่งมีความสำคัญอย่างมากที่ส่งผลต่อความอยู่รอดของเมือง เนื้อหาครึ่งหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ให้พื้นที่ไปกับการอธิบายพัฒนาการของเมืองในยุโรปผ่านสายตาของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจเป็นแกนหลักของคำอธิบาย พร้อมกับเชื่อมโยงพัฒนาการของเมืองในยุโรปที่ส่งผลต่อเมืองในทวีปอเมริกาที่ตกเป็นเมืองขึ้นของยุโรป

ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากการจัดวางความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ไม่ได้ระนาบระหว่างเมืองในประเทศเจ้าอาณานิคมกับเมืองในประเทศที่เคยเป็นอาณานิคม กลายมาเป็นสิ่งซึ่งยังคงส่งผลกระทบต่อการพัฒนาและหน้าตาของเมืองในปัจจุบัน เช่น การเกิดขึ้นของเมืองขนาดใหญ่ (mega cities) ในประเทศที่กำลังพัฒนาถูกอธิบายว่าเป็นผลที่เกิดจากการจัดวางความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ไม่ได้ผ่านความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ของการชู้ตริตกับการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศ

แม้ว่าผู้เขียนจะต้องการชี้ให้เห็นถึงความเป็นสหวิทยาการ (interdisciplinary) ของการศึกษาเรื่องเมือง คือ การทำความเข้าใจเมืองจำเป็นต้องหยิบยืมองค์ความรู้จากทั้งเศรษฐศาสตร์ การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงประวัติศาสตร์มาประกอบกัน แต่ผู้เขียนได้ให้นำหนักกับคำอธิบายทางเศรษฐกิจและประวัติศาสตร์เสียมาก โดยเฉพาะการให้นำหนักกับความเข้าใจเมืองในบริบทของประเทศกำลังพัฒนาที่ถูกอธิบายว่าเป็นเพียงผู้รองรับเศษซากของการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากเมืองในประเทศตะวันตก ทำให้เรามองไม่เห็นลักษณะการทำลายหรือต่อรองทางอำนาจที่เกิดขึ้นในระดับเมืองโดยเฉพาะในบริบทของประเทศที่กำลังพัฒนา

เนื้อหาในหนังสือแบ่งได้เป็น 2 ส่วนหลัก คือ ส่วนแรกว่าด้วยเรื่องเมืองและวิถีชีวิตในเมืองผ่านการอธิบายพัฒนาการของเมืองในยุโรปโดยใช้ยุคทางประวัติศาสตร์ (historical epoch) ผู้เขียนได้อธิบายความเชื่อมโยงระหว่างพัฒนาการของเมืองกับเศรษฐกิจและรูปแบบการผลิตในระบบทุนนิยม กล่าวคือ กลไกการดูดซับส่วนเกินของการผลิตในระบบทุนนิยมที่เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เมืองพัฒนาตัวเองได้กลายมาเป็น

¹ Kevin Archer, *City: the basics* (London: Routledge, 2013).

อารยธรรมหลักของโลก รวมไปถึงการอธิบายเมืองผ่านพัฒนาการจากเมืองการค้าไปสู่เมืองอุตสาหกรรม และเมืองหลังยุคอุตสาหกรรมร่วมสมัย ส่วนที่สองเป็นการสำรวจประเด็นท้าทายด้านต่าง ๆ ของเมือง เช่น การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการวางผังเมือง

(I)

เมืองโดยทั่วไปแล้วคือพื้นที่ที่มีขอบเขตจำกัด แต่กลับต้องทำหน้าที่ที่ดูจะใหญ่โตเกินกว่าขนาดของเมือง คือ เป็นพื้นที่รองรับการหลั่งไหลเข้ามาอยู่อาศัยของผู้คนจำนวนมหาศาล เงื่อนไขพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของผู้ที่ศึกษาเรื่องเมืองคือ ทำอย่างไรเมืองจะ ‘อยู่รอดได้’ การอยู่รอดของเมืองนั้นวางอยู่บน 3 เงื่อนไข คือ 1) ความต้องการทรัพยากรจำนวนมหาศาลเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนจำนวนมหาศาลในเมือง ด้วยเหตุนี้เมืองในพื้นที่จึงต้องเชื่อมโยงกับพื้นที่ซึ่งไม่ใช่เมืองหรือพื้นที่ชนบทในฐานะพื้นที่ที่ป้อนทรัพยากรอาหารรวมถึงทรัพยากรด้านแรงงานเข้าสู่เมือง 2) การสร้างความไว้วางใจกันทางสังคม (social trust) จะเกิดขึ้นได้อย่างไร เพราะเมืองนั้นคือพื้นที่ที่เต็มไปด้วยผู้คนที่แปลกหน้าและมีที่มาค่อนข้างหลากหลาย ความไม่ไว้วางใจทางสังคมจึงกลายเป็นประเด็นท้าทายสำคัญต่อการผลักดันและการเคลื่อนทางนโยบาย กล่าวคือ อะไรคือสิ่งซึ่งเชื่อมโยงผู้คนในเมืองที่มีความหลากหลายทั้งมิติทางชนชั้น ชาติพันธุ์ และเพศสภาพ ภายในเมือง และ 3) แรงกดดันทางสิ่งแวดล้อม จากการที่การอยู่รอดของเมืองจำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรจำนวนมหาศาลย่อมนำมาซึ่งการบริโภคและขยะจำนวนมหาศาลตามมา สิ่งนี้ได้ส่งกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระดับโลกอย่างมาก และเมืองได้กลายมาเป็นพื้นที่ที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกเป็นอันดับต้นของโลก ทางออกจากปัญหานี้ได้มีข้อเสนอเรื่องเมืองยั่งยืน (sustainable city) ขึ้นมา แต่ข้อเสนอดังกล่าวนี้ก็ถูกวิจารณ์ว่าให้ความสำคัญกับทางออกในเชิงเทคนิคมากจนอาจจะเลยมิติทางการเมืองของข้อเสนอ เช่น เราอาจต้องกลับมาตอบคำถามว่าใครบ้างที่ถูกนับว่ามีสิทธิที่จะอยู่อาศัยในเมือง² (rights to the city) ด้วย

เมืองในฐานะแหล่งอารยธรรม: ชนชั้นนำกับการควบคุมส่วนเกิน

เมืองถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นแรกของการพัฒนาไปสู่การที่อารยธรรมต่าง ๆ จะเจริญก้าวหน้าได้ แต่เมืองใดจะสามารถผลิตตนเองให้ไปสู่การเป็นแหล่งอารยธรรมสำคัญของโลกได้นั้นจะวางอยู่บนเงื่อนไขสำคัญ 2 อย่าง คือ 1) เมืองนั้นสามารถผลิตและสะสมทรัพยากรส่วนเกิน (surplus) ให้มีมากกว่าความต้องการพื้นฐานในชีวิตประจำวันได้หรือไม่ การสะสมส่วนเกินนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะเมื่อผู้คนไม่ต้องเสียเวลาไปกับการเก็บเกี่ยวในไร่นาแล้ว นั้นหมายความว่าส่วนต่างของเวลาดังกล่าวผู้คนก็จะได้ใช้ศักยภาพในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่จะทำให้อารยธรรมนั้นก้าวหน้าได้

2) ทรัพยากรส่วนเกินที่ถูกสะสมไว้นั้นจะต้องถูกควบคุมโดย ‘ชนชั้นนำ’ ซึ่งจะเป็นผู้ที่กำหนดว่าส่วนเกินจะถูกแบ่งปันไปยังส่วนใดในเมือง และแม้ว่าชนชั้นนำจะสามารถอ้างอิงความชอบธรรมในการนำ

² David Harvey, *Rebel Cities* (London: Verso, 2013).

ของตนจากฐานทางการเมืองและศาสนาได้แต่ชนชั้นนำจำเป็นต้องทำหน้าที่ คือ ให้การป้องกันทางทหารกับเมือง รวมไปถึงความสามารถในการทำสงครามขยายดินแดนออกไปเพื่อแสวงหาทรัพยากรส่วนเกินใหม่เข้ามาในเมือง

แต่ว่าในขณะที่เดียวกันชนชั้นนำก็ไม่ได้มีอำนาจอย่างเบ็ดเสร็จเสียทีเดียว เพราะต้องคอยระแวดระวังความไม่พอใจของบรรดาผู้คนในเมืองที่อาจลุกขึ้นมาขยับไปสู่การลุกฮือและการปฏิวัติสังคมขึ้นมา คนส่วนใหญ่ในเมืองเหล่านี้เองคือผู้ที่ผลิตส่วนเกินที่ถูกควบคุมโดยชนชั้นนำในขั้นสุดท้าย แรงกดดันในการผลิตทรัพยากรส่วนเกินทางหนึ่งได้ถูกคลี่คลายลงจากการทำสงครามขยายดินแดนออกไปเพื่อดึงเอาทรัพยากรต่าง ๆ เข้ามาสู่เมือง ดังจะเห็นได้จากประสบการณ์ของกรุงโรม ภายใต้คำขวัญที่ว่า ‘ถนนทุกสายมุ่งสู่โรม’ สิ่งนี้สะท้อนถึงความพยายามของชนชั้นนำในการเอาตัวรอดผ่านการใช้ถนนเพื่อลำเลียงทั้งกำลังพลและทรัพยากรจากพื้นที่ที่ห่างไกลเข้ามาหล่อเลี้ยงความต้องการของผู้คนในกรุงโรมที่มีจำนวนมหาศาลในขณะนั้น ด้วยเหตุนี้แรงกดดันต่อคนในโรมที่จะผลิตทรัพยากร จึงเบาบางลง ส่วนต่างของเวลานี้ได้คนในโรมมี ‘เวลาว่าง’ มากพอที่จะพัฒนาความเชี่ยวชาญมากขึ้น เช่น คิดค้นสิ่งประดิษฐ์หรือจดจ่อกับกิจกรรมที่จะช่วยยกระดับอารยธรรมของตนได้

นอกเหนือไปจากชนชั้นนำในเมืองแล้ว เมืองยังประกอบไปด้วยผู้คนกลุ่มอื่นด้วย โดยเฉพาะ ‘พ่อค้า’ สถานะของพ่อค้าภายใต้บริบทเริ่มต้นของเมืองนั้น พ่อค้าไม่ได้ถูกมองด้วยสายตาที่ยกย่องและให้เกียรติเหมือนกับ ในปัจจุบัน แต่สถานะของพ่อค้าเปรียบได้กับชนชั้นต่ำในสังคม เพราะสถานะอภิสิทธิ์และความมั่งคั่งเป็นสิ่งซึ่งสืบทอดผ่านสายตระกูลและการถือครองที่ดิน สถานะของพ่อค้าที่เต็มไปด้วยข้อรังเกียจนี้เองทางหนึ่งแล้วก็อาจเป็นสิ่งซึ่งสะท้อนถึงความหวาดกลัวของชนชั้นนำในเมืองที่เกรงว่าพ่อค้าจะมีศักยภาพมากพอที่จะก้าวขึ้นมาท้าทายสถานะที่เหนือกว่าของพวกเขาตน ซึ่งความหวาดกลัวของชนชั้นนำได้กลายมาเป็นสิ่งที่สมเหตุสมผลเพราะเมื่อยุโรปเข้าสู่ยุคของการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ การค้าขายได้กลายมาเป็นสิ่งซึ่งทำให้เมืองขยายตัวอย่างรวดเร็วทั้งในยุโรปและระดับโลก สถานะของพ่อค้าจึงเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงเช่นกัน

นอกเหนือไปจากกลุ่มพ่อค้าแล้ว ชนชั้นนำยังต้องระแวดระวังกับความไม่พอใจของผู้คนในเมืองที่มักเกิดขึ้นจากความอดอยาก ปัญหาปากท้องกลายมาเป็นสิ่งที่ชนชั้นนำต้องให้ความสำคัญ ดังจะเห็นได้จากนโยบาย ‘ขนมปังและสวนสนุก’ (bread and circuses) ของจักรวรรดิโรมันซึ่งสะท้อนถึงความสำคัญของการจัดหาอาหารและสวนสนุก³ ให้กับผู้คนในเมืองเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจต่อสถานะที่ไร้อำนาจต่อรอง

³ กรุงโรมในยุคโบราณถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของสวนสนุก คำว่าสวนสนุก (circus) นี้มีที่มาจากคำว่า “วงกลม” (circle) เพื่อแทนภาพของสถานที่ที่ให้ความบันเทิงแก่ผู้คนในโรม เช่น การต่อสู้ของแกลดิเอเตอร์ การแข่งรถม้า เป็นต้น โปรดดูเพิ่มเติมที่ Encyclopedia Britannica Online, “Circus theatrical entertainment,” accessed July 10, 2020, <https://www.britannica.com/art/circus-theatrical-entertainment>

(powerlessness) ของผู้คน สถานะของชนชั้นนำในเมืองจึงเต็มไปด้วยความเปราะบางไม่ว่าชนชั้นนำจะมีอำนาจมากเพียงใดก็ตาม

การแบ่งแยกจักรวรรดิโรมันออกเป็นสองส่วนได้กลายมาเป็นตัวอย่างสำคัญที่สะท้อนถึงสถานะที่ค่อนข้างเปราะบางของชนชั้นนำในเมืองที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปของเมือง โดยที่จักรวรรดิโรมันฝั่งตะวันตกนั้นเปรียบเสมือนกับภาพแทนของอารยธรรมตะวันตกที่ต้องเผชิญกับการรุกรานจากยุโรปทางตอนเหนือและตะวันออกกลาง ประกอบกับการที่สถานะของชนชั้นนำเดิมถูกสั่นคลอนจากความไม่พอใจของผู้คนในเมือง จากเงื่อนไขที่เกิดขึ้นนี้ ชนชั้นนำในเมืองเริ่มทยอยย้ายออกไปยังปราสาทในพื้นที่ชนบทที่ห่างไกลพร้อมกับชนแรงงานจำนวนหนึ่งไปด้วย ประชากรในเมืองจึงลดลงอย่างมีนัยยะสำคัญ การเคลื่อนย้ายของประชากรจากเมืองสู่ชนบทนี้ กล่าวได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญของระบบฟิวดัลและจุดเริ่มต้นของยุโรปในยุคกลาง

นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับเศรษฐกิจมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นจากการที่ยุโรปได้เข้าร่วมในสงครามครูเสด ผลจากสงครามนี้เองได้ทำให้เมืองกลายมาเป็นพื้นที่แห่งโอกาสในการขยายขยายฐานะทางสังคมได้ ความสำเร็จทางการค้าได้กลายมาเป็นใบเบิกทางสำคัญที่ทำให้สถานะของพ่อค้าถูกยกย่องมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็ถูกจับจ้องจากชนชั้นนำว่าเป็น ‘ชนชั้นอันตราย’ การเติบโตของเมืองจากการค้าที่ขยายตัวนี้เองได้ทำให้วัฒนธรรมของพ่อค้า เช่น ค่านิยมแบบปัจเจกชนและมนุษยนิยม ค่านิยมเหล่านี้มีส่วนสำคัญต่อการท้าทายสถานะของคริสตศาสนาด้วยการนิยามลักษณะของชาวคริสต์ที่ดีผ่านความขยันขันแข็งและการเข้าถึงพระเจ้าผ่านศรัทธาของตนจากการอ่านพระคัมภีร์ไบเบิลซึ่งเป็นผลมาจากวัฒนธรรมการอ่านที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพ่อค้า

การทำทลายนี้ได้ทำให้เกิด ‘ขบวนการปฏิรูปศาสนา’ (The Reformation) อย่างกว้างขวางในยุโรปตามมา และได้หลอมรวม ‘ศรัทธาและความมั่งคั่ง’ ให้เป็นสองสิ่งที่ไม่ไปด้วยกันได้ การค้าที่เฟื่องฟูนี้เองได้ทำให้เกิดการสำรวจดินแดนใหม่เพื่อเป้าหมายทางการค้าและเป็นที่มาของการค้าทางไกลและการล่าอาณานิคมในเวลาต่อมา

เมืองการค้าสู่อุตสาหกรรม

ยุโรปในช่วงปี ค.ศ. 1250-1750 เป็นช่วงที่การค้ามีความก้าวหน้าเป็นอย่างมาก และการค้าที่ขยายตัวนี้เองส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของผู้คนใน 2 ลักษณะ คือ 1) เกิดการแบ่งงานกันทำทางสังคม คือ ผู้คนจำนวนมากมีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้นและเลือกที่จะผลิตเฉพาะในสิ่งที่ตนถนัดหรือคิดว่าทำได้ดีมากกว่าที่จะเป็นการผลิตเพื่อยังชีพเพราะมีตลาดเพื่อแลกเปลี่ยนและซื้อขายสินค้า ผู้คนจึงมีทางเลือกที่จะผลิตสินค้าที่จะทำกำไรหรือสร้างส่วนเกินให้กับตนมากที่สุด การผลิตสินค้าตามความเชี่ยวชาญหรือความถนัดนี้เริ่มทำให้เกิด ‘ย่าน’ ในชุมชนและเมืองที่ผลิตสินค้าตามความถนัดและเฉพาะทาง

มากขึ้น อีกทั้งการผลิตที่เฉพาะทางมากขึ้นกลายมาเป็นสิ่งที่กำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับพื้นที่ห่างไกลที่จะกลายมาเป็นแหล่งผลิตอาหารและสิ่งจำเป็นสำหรับผู้คนและวิถีชีวิตในเมือง

2) เกิดการแบ่งงานกันทำระหว่างแรงงานมากขึ้น ผ่านการคิดค้นเทคนิคการผลิตที่ทำให้สามารถผลิตสินค้าได้ในปริมาณที่มาก และเมื่อสินค้ามีมากขึ้นย่อมทำให้ราคาซื้อขายถูกลง จึงเอื้อต่อการจับจ่ายมากขึ้น ผู้คนจึงถูกดึงดูดให้เข้ามาที่ตลาดเพื่อจับจ่ายสิ่งของในชีวิตประจำวัน ตลาดจึงเป็นพื้นที่ในการจับจ่ายสินค้าในชีวิตประจำวันของผู้คนทั่วไปไม่ใช่เพียงแค่สินค้าราคาฟุ่มเฟือยอีกต่อไป ประกอบกับการมีสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนอย่าง ‘ระบบเงินตรา’ ได้กลายมาเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกทำให้การค้าขายยิ่งกระจายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว⁴ (commercialisation)

การค้าที่ขยายตัวอย่างมากนี้ได้พัฒนามาสู่การก่อตัวของการผลิตเชิงอุตสาหกรรม (industrialism) และนำมาสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรม (industrial revolution) ประมาณปี ค.ศ. 1750 การเปลี่ยนผ่านจากยุคการค้ามาสู่ยุคของอุตสาหกรรมนี้อาศัย 3 องค์ประกอบสำคัญ คือ 1) การค้นพบถ่านหินซึ่งเป็นพลังงานใหม่ที่มีประสิทธิภาพผ่านการคาดการณ์และคิดคำนวณ และที่สำคัญคือสามารถเคลื่อนย้ายได้สะดวก ความพยายามในการขนส่งเคลื่อนย้ายถ่านหินนี้เองได้ทำให้เกิดระบบคมนาคมขนส่งไปยังพื้นที่ห่างไกล และส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกพื้นที่ตั้งเมืองให้ใกล้แหล่งพลังงานเพื่อลดต้นทุนในการผลิต 2) เกิดการพัฒนา ระบบคมนาคมเพื่อขนส่งวัตถุดิบ ถ่านหิน และสินค้า และ 3) มีการคิดค้นเทคโนโลยีการผลิตแบบใหม่โดยใช้เครื่องจักรเป็นหลัก แรงงานจึงกลายเป็นเพียง ‘เฟือง’ ตัวหนึ่งที่สามารถถูกทดแทนถอดเปลี่ยนได้

การขยายตัวของเมืองได้กลายมาเป็นพื้นที่ดึงดูดแรงงานมหาศาลจากชนบท⁵ ในเชิงการจัดการแล้ว เมืองไม่มีสาธารณูปโภคเพื่อรองรับการอยู่อาศัยของแรงงานเหล่านี้ได้ ใจกลางเมืองจึงถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่ของสลัม-ชุมชนแออัดตามมา จากความแออัดของพื้นที่และมลพิษจากการผลิต ทำให้พื้นที่ใจกลางเมืองนั้นดูไม่น่าอภิรมย์สำหรับชนชั้นนำในเมืองอีกต่อไป กลุ่มคนเหล่านี้ที่มีความสามารถและทรัพยากรในการเคลื่อนที่จึงเริ่มย้ายออกไปยังชานเมืองมากขึ้น การย้ายออกนี้เองได้ส่งเสริมให้เกิดการคมนาคมเพื่อเชื่อม

⁴ ทว่าการกระจายตัวของการค้าในสเปนและโปรตุเกสกลับเผชิญกับการควบคุมการค้าอย่างเคร่งครัดของกษัตริย์ กลุ่มพ่อค้าจึงต้องอพยพเพื่อหลีกเลี่ยงสถานการณ์ดังกล่าวไปยังพื้นที่เมืองการค้าทางเหนือที่ปลอดภัยจากการควบคุม เช่น เมืองแอนเวิร์ป เฟลนเดอร์ส รวมถึงลอนดอน จะเห็นได้ว่าพื้นที่สงครามการค้าจากเดินท์จำกัดเฉพาะในสเปนและโปรตุเกส ได้เคลื่อนตัวไปสู่สมรภูมิแถบชายฝั่งแอตแลนติกมากขึ้น และนำมาสู่การแย่งชิงความเหนืออำนาจระหว่างมหาอำนาจใหม่ของยุโรปผ่านการสำรวจและครอบครองดินแดนใหม่

⁵ สาเหตุหนึ่งเกิดจากการปิดล้อมพื้นที่ (enclosure) ครั้งใหญ่ของยุโรปที่ทำให้แรงงานติดที่ดินถูกผลักออกจากพื้นที่แล้วกลายมาเป็นแรงงานในเมืองใหญ่ การปิดล้อมที่ดินนี้เป็นกระบวนการที่สัมพันธ์กับการขยายตัวของเมืองเพราะพื้นที่ชนบทมีความสำคัญในฐานะที่เป็นพื้นที่สำหรับการทำเกษตรกรรมป้อนอาหารเข้าสู่เมืองนั่นเอง

พื้นที่ระหว่างใจกลางเมืองและชานเมือง⁶ ความสำคัญของการคมนาคมนี้เกิดขยายจากการขนส่งสินค้าและวัตถุดิบมาสู่การเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของผู้คนมากขึ้น

นอกเหนือจากการขนส่งผู้คน 'ออกจาก' เมืองแล้ว การคมนาคมยังทำหน้าที่ชนคน 'เข้าสู่' เมืองอีกด้วย แต่คนในกลุ่มหลังนี้คือแรงงานที่ส่วนใหญ่แล้วมีฐานะเป็นผู้เช่าที่ดิน แต่เมื่อเกิดการปิดล้อมที่ดินครั้งใหญ่ทำให้แรงงานเหล่านี้จำเป็นต้องเข้าเมืองเพื่อมาขายแรงงาน ที่พักอาศัยของแรงงานกลุ่มนี้มีก็อยู่ในพื้นที่ใกล้กับโรงงานเพื่อลดต้นทุนในการเดินทาง ฉะนั้นหากเปรียบเทียบกับชนชั้นนำที่มี 'ต้นทุน' ในการเคลื่อนย้ายออกจากเมืองแล้ว แรงงานเหล่านี้กลับต้องอยู่ในเมืองที่เต็มไปด้วยความแออัดและมลพิษภายใต้เงื่อนไขของความจำเป็นในการอยู่รอด

จะเห็นได้ว่าการปฏิวัติอุตสาหกรรมนั้นมีพื้นฐานเกี่ยวข้องกับกระบวนการขยายตัวของเมืองอย่างแนบแน่น นอกจากนี้ ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมก็ยังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนและนำมาสู่ปัญหาทางสังคมในเวลาต่อมา เช่น การใช้ 'มาตรฐานเวลาสากล' หรือการใช้นาฬิกาเชิงกลเพื่อควบคุมเวลาในชีวิตของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ภายใต้การผลิตแบบทุนนิยมที่ต้องการเพิ่มการผลิตให้มากที่สุด นั่นหมายความว่า การผลิตต้องมากขึ้นภายใต้เกณฑ์เวลาที่ต้งขึ้น เวลาภายใต้การทำงานของทุนนิยมจึงมีค่าตั้งเงินทอง การนำเข้ารูปแบบ 'เวลาใหม่' นี้เอง เป็นสิ่งที่แปลกแยกไปจากรูปแบบเวลาดั้งเดิมในภาคเกษตรกรรมที่เวลามีลักษณะที่เป็นวงจรหมุนวนตามฤดูกาล

การเปลี่ยนแปลงในระดับของเวลาที่บ่งการรายละเอียดในชีวิตส่งผลให้คนบางกลุ่มไม่สามารถที่จะปรับตัวให้ทันกับเวลาและสภาพแวดล้อมใหม่นี้ได้ ช้รายคนกลุ่มนี้ยังไม่มีความสามารถที่จะหนีหรือเคลื่อนย้ายไปยังพื้นที่ชานเมืองได้ สังคมจึงเผชิญกับอัตราการฆ่าตัวตายที่ค่อนข้างสูง

นอกจากนี้แล้ว ด้วยเงื่อนไขของการอยู่รอดของทุนนิยมที่จำเป็นต้องสะสมส่วนเกินหรือกำไรอยู่ตลอดเวลา นั่นทำให้มีการขยายตัวหรือ 'การซ่อมสร้างเชิงพื้นที่' (spatial fix) ทั้งนี้ แม้ว่าช่วงต้นของการล่าอาณานิคมโดยทัพเรือสเปนและโปรตุเกสนั้นจะไม่ได้ทำไปเพื่อการครอบครองพื้นที่แต่ทำไปเพื่อขยายเส้นทางเดินเรือเท่านั้น แต่การค้นพบดินแดนใหม่ได้สร้างความมั่งคั่งที่ยากจะปฏิเสธ เช่น การค้นพบเงินทอง และพืชเศรษฐกิจต่าง ๆ เช่น น้ำตาล ฝ้าย ล้วนแต่ทำให้การทำงานของทุนนิยมหมุนต่อไปยังบริบทระหว่างประเทศ และนำมาสู่การแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศ (international division of labour) โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ยุโรป ส่วนพื้นที่รอบนอกได้แก่ทวีปแอฟริกา อเมริกา ตะวันออกกลาง และเอเชีย ทำหน้าที่ป้อนวัตถุดิบไปยังศูนย์กลาง พร้อมกับทำหน้าที่เป็นตลาด (ภายนอก) เพื่อรองรับปริมาณสินค้าที่ถูกผลิตได้มากจนตลาดภายในเองหากนำมากระจายในตลาดของยุโรป

⁶ การเคลื่อนที่ออกจากใจกลางเมืองไปยังพื้นที่ชานเมืองนี้เอง ทำให้เกิด 'ชานเมือง' (suburbs) และฝั่งเมืองในลักษณะที่เป็นดาวกระจายที่มีทิศทางออกจากเมือง

การเข้ามาของเจ้าอาณานิคมยังส่งผลต่อการจัดโครงสร้างทางสังคมในพื้นที่อาณานิคมใน 2 ประการด้วยกัน คือ 1) ผลกระทบต่อกลุ่มชนพื้นเมือง กล่าวคือ จากความต้องการให้ได้มาซึ่งพื้นที่ทำเกษตรกรรมขนาดใหญ่ส่งผลต่อการไล่ชนพื้นเมืองจากพื้นที่อยู่อาศัยเดิม คนกลุ่มบางส่วนได้ย้ายหนีไปยังพื้นที่ที่ห่างไกลสายตาเจ้าอาณานิคม ขณะที่บางส่วนได้กลายมาเป็นแรงงานที่ทำงานในพื้นที่ซึ่งเดิมเคยใช้อาศัยอยู่ 2) การเติบโตของเมืองชายฝั่ง เนื่องมาจากการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศที่ทำให้พื้นที่รอบนอกนั้นทำหน้าที่ป้อนวัตถุดิบและเป็นตลาดรองรับสินค้าที่ผลิตได้ ทำให้การคมนาคมขนส่งสิ่งของมีความสำคัญอย่างมาก โดยจะเห็นได้จากการเติบโตของเมืองชายฝั่งหลักที่ทำหน้าที่เป็นกระจายสินค้าผ่านการเดินเรือ เมืองชายฝั่งเหล่านี้จะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและมีประชากรจำนวนมาก อิทธิพลนี้ยังคงส่งผลอย่างมากต่อการขยายตัวของเมืองภายหลังที่ได้รับเอกราชจากประเทศเจ้าอาณานิคม

เมืองอุตสาหกรรมสู่หลังอุตสาหกรรม

บทนี้ผู้เขียนได้แสดงถึงการเปลี่ยนผ่านของเมืองจากอุตสาหกรรมไปสู่สังคมหลังอุตสาหกรรมโดยใช้ประสบการณ์ของประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นตัวอย่างในการอธิบาย เมืองในสหรัฐอเมริกาที่มีลักษณะของการกระจายตัวจากเมืองไปสู่พื้นที่ชานเมืองมากขึ้น (suburbs) ในรูปแบบของหมู่บ้านขนาดใหญ่ และเมืองต่าง ๆ ก็ถูกเชื่อมโยงโดยถนนระหว่างรัฐนั้น (interstate highway) กล่าวได้ว่าเป็นผลมาจากรูปแบบการผลิตใช้ในอุตสาหกรรมการผลิตรถยนต์ของนายเฮนรี ฟอร์ด (Henry Ford)

ฟอร์ดได้คิดค้น 'ระบบสายพานการผลิต' มาใช้ในอุตสาหกรรมยานยนต์ คนงานจะทำหน้าที่เฉพาะอย่าง เช่น คนงานในส่วนติดกระจก-ช่วงล่าง เป็นต้น สิ่งนี้ยังช่วยลดความสิ้นเปลืองจากการเคลื่อนที่ของคนงาน และยังทำให้นายเจ้าหรือเจ้าของโรงงานสามารถควบคุมการผลิตผ่านบริหารจัดการเวลาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นเพราะสามารถรู้ได้ทันทีว่าการผลิตที่ล่าช้านั้นเกิดขึ้นในขั้นตอนใด จนบริษัทฟอร์ดสามารถผลิตรถยนต์ได้รวดเร็วจนมีคำพูดยกย่องความเร็วในการผลิตรถยนต์ของฟอร์ดว่า รถคันแรกสี่ยังไม่ทันแห้ง ก็ผลิตรถอีกคันเสร็จแล้ว

แต่ทว่าการเข้ามาควบคุมในระดับรายละเอียดที่เกิดขึ้นนี้ ก็ได้สร้างความไม่พอใจให้กับคนงานจำนวนมาก เกิดการประท้วง หยุดงาน หรือการทำลายเครื่องจักรบ่อยครั้งขึ้น ฟอร์ดจึงได้เข้ามาสนใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนงานในโรงงานเขามากขึ้นโดยได้เพิ่มค่าแรงให้คนงานเกือบ 2 เท่าของค่าแรงเดิม และจัดให้มีสวัสดิการสังคมให้กับคนงาน ค่าจ้างที่เพิ่มขึ้นนี้ได้ทำหน้าที่สำคัญผ่านการเปลี่ยนคนงานผู้ผลิตให้กลายเป็นผู้บริโภคหรือซื้อรถยนต์ที่ตนผลิตขึ้นมาได้ ฟอร์ดได้เชื่อมโยงระหว่างการผลิตและการบริโภคอย่างแนบสนิท วงรอบของการผลิตและการบริโภคจึงหมุนวนไปอย่างไม่จบสิ้น แนวนโยบายที่ฟอร์ดใช้ในโรงงานของตนได้ต่อมาได้ถูกนำมาถ่ายทอดจนกลายเป็น 'ลัทธิฟอร์ด' (Fordism) หรือรูปแบบหนึ่งของนโยบายทางสังคมที่มีผลต่อนโยบายของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาขณะนั้น

อย่างไรก็ตาม เงื่อนไขสำคัญของการมีโรงงานที่ใช้ระบบสายพานการผลิตนี้ โรงงานต้องมีขนาดที่ค่อนข้างใหญ่เพื่อให้มีการประหยัดต่อขนาด พื้นที่ตั้งของโรงงานจึงอยู่ในพื้นที่ชานเมืองที่ห่างไกลเพราะที่ดินมีราคาถูก แม้ว่าที่ตั้งของโรงงานจะอยู่ไกลแต่ก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการคมนาคมเพราะเทคโนโลยีการตัดถนนได้มาแทนที่รูปแบบการคมนาคมโดยรถไฟที่มีข้อจำกัดในการสร้าง และเมื่อมีโรงงานแถบชานเมืองเกิดขึ้นมากก็จำเป็นต้องมีกลุ่มแรงงานมีทักษะเพื่อมาบริหาร เช่น ฝ่ายกฎหมาย ฝ่ายบุคคล เป็นต้น แรงงานมีทักษะหรือแรงงานคอปขาวกลุ่มนี้ (white collars) นี้จะทำงานอยู่ในพื้นที่เศรษฐกิจใจกลางเมือง (Central Business District: CBDs) ด้วยความที่พื้นที่ใจกลางเมืองนี้มีราคาค่อนข้างสูงจึงเป็นที่มาของการสร้างตึกสูงหลายชั้นซึ่งเป็นที่ตั้งของสำนักงานโรงงานต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม หากเราพิจารณาถึงพื้นที่ใจกลางเมือง นอกเหนือไปจากการเข้ามาของกลุ่มแรงงานคอปขาวบนตึกสูงแล้ว พื้นที่ใจกลางเมืองยังเป็นพื้นที่ของคนอีกกลุ่มที่ไม่ทักษะที่ไม่เข้ากับงาน (skill mismatch) ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เมืองแบบคนในตึกสูงได้ และคนเหล่านี้ก็ยังเป็นกลุ่มที่ไม่ได้มีต้นทุนมากพอที่จะเคลื่อนย้ายตัวเองไปหางานและอาศัยในพื้นที่ชานเมืองได้

รูปแบบของการผลิตและแนวนโยบายทางสังคมแบบฟอร์ดนี้ก็ยังคงดำเนินไปจนกระทั่งบริบทหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้เข้ามามีส่วนกระตุ้นเศรษฐกิจอย่างเต็มตัวผ่านการดำเนินตามแนวทางแบบเคนส์ (Keynesian) และลัทธิฟอร์ด (Fordism) แม้ว่าสหรัฐอเมริกาจะเป็นประเทศที่ไม่ได้รับผลกระทบจากสงครามมากเท่ากับประเทศในยุโรปซึ่งเป็นสมรภูมิลัทธิฟอร์ดทั้งเศรษฐกิจภายในสหรัฐอเมริกาเองยังได้ประโยชน์จากการผลิตสินค้าที่จำเป็นในสงคราม แต่การกลับของทหารผ่านศึกจำนวนมากจากสงครามก็เป็นสิ่งที่รัฐบาลขณะนั้นให้ค่อนข้างเป็นกังวล คือ ทหารผ่านศึกกลุ่มนี้จะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่างไร

ทางออกของปัญหาข้างต้นนี้ รัฐบาลสหรัฐได้ใช้ 2 สิ่ง คือ 1) บ้าน และ 2) ทางด่วน คือ รัฐบาลกลางปล่อยสินเชื่อให้ทหารผ่านศึกกลุ่มนี้สามารถจับจองเป็นเจ้าของบ้านได้ง่าย ภายใต้ฐานคิดที่เชื่อว่าการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์จะเป็นสิ่งซึ่งช่วยให้คนกลุ่มนี้ปรับตัวเข้ากับสังคมได้ ผลต่อเนื่องข้อสำคัญจากการเป็นเจ้าของบ้านที่ตามมา คือ ความต้องการบ้านที่สูงขึ้นนี้ก็ไปกระตุ้นวงจรอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น ทั้งอุตสาหกรรมในการก่อสร้างบ้านซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีความต้องการแรงงานเป็นจำนวนมาก (labour intensive) รวมไปถึงอุตสาหกรรมเครื่องใช้ต่าง ๆ ภายในบ้าน (บ้านที่ว่างเปล่านี้ต้องถูกเติมให้เต็มด้วยสิ่งของต่าง ๆ) นอกจากนี้ความต้องการที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้นนี้ได้ส่งผลต่อการขยายตัวของเมืองไปสู่ชานเมือง (suburbanisation) มากขึ้น ทว่าการขยายตัวของพื้นที่ชานเมืองนี้ถูกวิจารณ์อย่างมากว่าเต็มไปด้วยการเลือกปฏิบัติทางชนชั้นและชาติพันธุ์ กล่าวคือ กลุ่มคนที่สามารถเป็นเจ้าของบ้านเหล่านี้ได้มักเป็นทหารผ่านศึกผิวขาวมากกว่ากลุ่มคนผิวสี นอกจากนี้รัฐบาลกลางยังให้งบประมาณเพื่อสร้างทางด่วนเชื่อมระหว่างรัฐ (interstate highway) เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางของผู้คนในย่านชานเมืองสู่ตัวเมือง และยังเป็น

การเปิดพื้นที่ทางเศรษฐกิจผ่านการทะลุทะลวงไปยังพื้นที่ห่างไกลอื่นๆ ที่ต่อไปมีศักยภาพจะเป็นที่ตั้งโรงงานและพื้นที่เมืองชายขอบ (edge city) ต่อไป

อย่างไรก็ตาม วิธีการจัดการกับปัญหาตามลัทธิฟอर्डและเคนส์ต้องเผชิญกับความท้าทายครั้งใหญ่จากการที่ถูกทำลายโดยประเทศที่เริ่มฟื้นฟูตัวเองจากภาวะสงคราม เช่น เยอรมันเริ่มผลิตสินค้าราคาถูกเพื่อตีตลาดสหรัฐอเมริกา รวมไปถึงปัญหาวิกฤตการณ์น้ำมันในปี ค.ศ. 1970 ได้ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมที่สำคัญที่จำเป็นต้องพึ่งพาน้ำมันราคาถูก อุตสาหกรรมของสหรัฐที่เติบโตเป็นเวลานานจึงถูกทำลาย การลดต้นทุนผ่านการสร้างคิดค้นเทคโนโลยีการผลิตเพื่อลดการพึ่งพาแรงงานรวมไปถึงการลดสวัสดิการและค่าแรงของแรงงานได้ถูกใช้เพื่อเป็นทางออกของปัญหา

ในที่สุดแล้วความเชื่อมั่นในวิธีการแบบฟอर्डและเคนส์ถูกสั่นคลอนลง จากกระแสวิจารณ์ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากความเหอะเหะของระบบราชการขนาดใหญ่และนโยบายสวัสดิการสังคมที่ทำให้ขาดความยืดหยุ่น (flexibility) ในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ สิ่งนี้ได้กลายมาเป็นจุดเริ่มต้นของการผลักดันแนวทางตามเสรีนิยมใหม่ (neoliberalism) ที่เชื่อในการนำของเอกชนและลดบทบาทของรัฐลง

ความพยายามที่จะสร้างความยืดหยุ่นให้กับเอกชนนี้ถูกเสริมแรงขึ้นอย่างมากจากการพัฒนาของเทคโนโลยีการสื่อสารที่เอื้อต่อการสื่อสาร สิ่งนี้ได้ทำให้เกิดเมืองที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ เช่น แม้ว่าบริษัทจะมีศูนย์กลางอยู่ที่นิวยอร์ก แต่ฝ่ายพัฒนาเทคโนโลยีก็สามารถอยู่ที่ซิลิคอนวัลเลย์ในเมืองซานฟรานซิสโกได้ หรืออาจมีโรงงานผลิตสินค้าที่ใช้แรงงานราคาถูกในพื้นที่ชายแดนที่ติดกับประเทศเม็กซิโกได้ หรือกระทั่งสามารถย้ายฐานการผลิตไปยังประเทศที่แรงงานราคาถูกได้ เป็นต้น

ข้อสำคัญอีกประการที่เกิดขึ้นในช่วง 1970 คือ สหรัฐอเมริกาต้องเผชิญกับการเปลี่ยนผ่านจากอุตสาหกรรมการผลิต (manufacturing industry) มาสู่อำชีพการให้บริการ (service-sector job) เช่น การทำงานของกลุ่มแรงงานมีทักษะหรือคอปกขาว เป็นต้น การเปลี่ยนผ่านทำให้เมืองพัฒนาการจากเมืองอุตสาหกรรมไปสู่เมืองหลังอุตสาหกรรม (post-industrial cities)

เศรษฐกิจ

การให้เหตุผลทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งผลต่อพัฒนาการของเมืองโดยเฉพาะการกระจายตัวของพื้นที่เมือง จากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาเราจะพบเห็นทำเลที่ตั้งของเมืองแตกต่างกันไป เช่น เมืองการค้าในยุคของการฟื้นฟูศิลปวิทยาการจะเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณท่าเรือ ฉะนั้น การให้เหตุผลในทางเศรษฐกิจที่สำคัญในที่นี้คือ ความสามารถในการเข้าถึงได้ (accessibility) เพื่อตอบโจทย์การขนส่งสินค้า นอกจากเรื่องทำเลที่ตั้งแล้ว การคมนาคมและเครือข่ายภายในเมืองและระหว่างเมืองก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการก่อรูปของเมือง ในเวลาต่อมาเมื่อเทคโนโลยีการสื่อสารและอุตสาหกรรมยานยนต์ถูกคิดค้นและพัฒนาขึ้นก็ได้ส่งผลอย่างมากต่อการกระจายตัวของเมืองในพื้นที่ชานเมืองภายใต้กระบวนการขับเคลื่อนตัวเองของเมือง (self-propelling process) อย่างไม่มีขีดจำกัด

คำถามต่อไปที่ตามมาคือการขยายตัวของเมืองที่ถูกผลักดันด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจได้ส่งผลอย่างไรต่อวิถีชีวิตในเมืองของผู้คนต่าง ๆ ในทางประวัติศาสตร์แล้วผู้คนมักจะฉกฉวยโอกาสทางเศรษฐกิจของเมืองในพื้นที่ศูนย์กลางของเมือง แต่ภายใต้การปฏิวัติอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นได้ทำให้พื้นที่ใจกลางเมืองกลายเป็นที่ซึ่งเต็มไปด้วยมลพิษและความแออัด หน้าตาของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ใจกลางเมืองจึงมีลักษณะของความจำป็นทางเศรษฐกิจและความจำยอมจากการที่พวกเขาเหล่านี้ไม่มีต้นทุนในการเคลื่อนย้ายไปยังพื้นที่ชานเมืองที่มีภาพของความบริสุทธิ์และใกล้ชิดกับธรรมชาติ

ขณะที่คนที่มีต้นทุนทางเศรษฐกิจมากกว่าก็เลือกที่จะหลบหลีกสภาพที่ไม่น่าจึงประสงค์ในเมืองไปยังพื้นที่ชานเมือง การกระจายตัวของเมืองจากการ 'ย้ายหนี' นี้จึงส่งผลให้เมืองขยายตัวอย่างไม่หยุดยั้งไปยังพื้นที่ชานเมืองโดยมีระบบคมนาคมที่เชื่อมโยงระหว่างสองพื้นที่ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ต่อมาเมื่อเศรษฐกิจในภาคบริการได้เข้ามาแทนที่ความสำคัญของเศรษฐกิจในภาคอุตสาหกรรม ชนชั้นนำและชนชั้นกลางได้เดินทางกลับเข้ามายังพื้นที่ใจกลางเมืองและเปลี่ยนพื้นที่ที่ทรุดโทรมให้กลายเป็นอสังหาริมทรัพย์ราคาสูง การกลับเข้ามาลักษณะนี้เองยิ่งกลายมาเป็นสิ่งซึ่งตอกย้ำสภาพความเป็นอยู่ที่แร้นแค้นของบรรดาคนจนที่ไม่มีต้นทุนในการเคลื่อนย้าย เพราะการที่ราคาของพื้นที่ใจกลางเมืองสูงขึ้นนั้นคนกลุ่มนี้ย่อมไม่สามารถที่จะต่อรองได้ ในที่สุดแล้วเขาเหล่านี้ได้กลายมาเป็น 'ชนชั้นใต้ถุน' (underclass) หรือกลุ่มคนที่ไม่มีความทำงาน และต้องพึ่งพาสวัสดิการจากรัฐ

การเมือง

จากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองในส่วนแรกจะเห็นได้ว่าเมืองนั้นต้องเผชิญกับความท้าทายต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา การจัดการปัญหาในเมืองทางหนึ่งคือสิ่งที่สะท้อนถึงมิติของความเป็นการเมืองในเมือง กล่าวคือ ใครบ้างที่จะเป็นผู้ตัดสินใจในระดับนโยบาย และการตัดสินใจนั้นเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของ

คนกลุ่มใดในสังคมเมือง รวมไปถึงเมื่อมีการตัดสินใจแล้ว การทำให้เกิดการปฏิบัติทางนโยบายได้จำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรสำคัญซึ่งในที่นี้คือ รายได้ทางภาษีของเมืองซึ่งเป็นตัวที่กำหนดการอุดหนุนของเมืองนั่นเอง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความท้าทายที่สำคัญคือจะทำอย่างไรให้ชนชั้นนำในเมืองตัดสินใจบนฐานของผลประโยชน์สาธารณะซึ่งผู้คนส่วนใหญ่ในเมืองจะได้ประโยชน์ ขณะเดียวกันก็ไม่ได้ทำให้กลุ่มคนที่มีความมั่งคั่งมากกว่ายังรู้สึกยินดีที่จะจ่ายภาษีอุดหนุนเมืองต่อไปได้

นอกจากนี้ หากพิจารณาระดับของการเมืองของเมืองที่เกิดขึ้นแล้ว เรายังต้องมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองในเมืองท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับการเมืองในระดับชาติอย่างไรด้วย เพราะเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนในเมืองคือภาพสะท้อนการเติบโตของเศรษฐกิจในระดับประเทศ ในทางหนึ่งรัฐบาลในส่วนกลางย่อมไม่สามารถที่จะละเลยความเป็นไปในเมืองได้ ขณะเดียวกันนโยบายของรัฐบาลส่วนกลางที่เกี่ยวข้องกับเมืองนั้นก็ส่งผลกระทบต่ออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ต่อการพัฒนาเมือง เช่น กรณีของสหรัฐอเมริกาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลกลางของสหรัฐได้ออกนโยบายเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจใน 2 ลักษณะ คือ การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานผ่านการสร้างทางหลวงเชื่อมระหว่างมลรัฐ และการให้สินเชื่อในอสังหาริมทรัพย์ให้กับการทหารผ่านศึก ทั้งสองนโยบายนี้ทำให้เกิดการขยายตัวของพื้นที่ชานเมืองอย่างรวดเร็ว (suburbanization) ทั้งนี้กลุ่มคนที่มีความสามารถในการย้ายนี้คือกลุ่มชนชั้นกลางและชนชั้นบนที่มีความสามารถในการจ่ายภาษีบำรุงพื้นที่ ทำให้พื้นที่ใจกลางเมืองนั้นถูกปล่อยให้เผชิญกับวงจรของความเสื่อมโทรม เพราะไม่มีรายได้ทางภาษีมากเพียงพอที่จะจัดบริการสาธารณะให้แก่ผู้คนที่อาศัยอยู่ในใจกลางเมืองนั่นเอง

ตัวอย่างนโยบายของรัฐบาลกลางข้างต้นนี้ถูกวิจารณ์อย่างมากว่าเต็มไปด้วยการเลือกปฏิบัติและอคติทางเชื้อชาติ เพราะการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจนั้นในทางปฏิบัติแล้ว คนผิวสีหรือชนกลุ่มน้อยมักถูกปฏิเสธจากผู้ให้สินเชื่อเนื่องจากคนกลุ่มนี้ถูกมองว่าหากมีได้สินเชื่อแล้วจะทำให้ราคาของที่อยู่อาศัยข้างเคียงลดต่ำลง นอกจากนี้นโยบายการสร้างทางหลวงเชื่อมระหว่างรัฐก็ยิ่งตอกย้ำการที่รัฐให้ความสำคัญกับรถยนต์ แต่คำถามที่ตามมา คือ ไม่ใช่ทุกคนทั่วไปจะมีความสามารถที่จะซื้อรถและมีเงินมากพอที่จะเติมน้ำมันรถได้ ในทางตรงกันข้ามหากรัฐเลือกที่จะผลักดันนโยบายการขนส่งสาธารณะก็จะทำให้เมืองพัฒนาไปในอีกทิศทางโดยสิ้นเชิง

การเข้ามาของนโยบายเมืองแบบเสรีนิยมใหม่ได้กลายเป็นสิ่งที่ตอกย้ำสถานการณ์อันยากลำบากของบรรดาผู้คนที่จำเป็นต้องอาศัยในพื้นที่ใจกลางเมือง เพราะพื้นที่ใจกลางเมืองที่เดิมเคยเป็นพื้นที่เสื่อมโทรมนั้นได้ถูกหามาป้องกันจากนักลงทุนและชนชั้นกลางที่ต้องการเข้ามาเปลี่ยนพื้นที่เหล่านี้ให้มีมูลค่ามากขึ้น ฉะนั้นจึงเกิดความพยายามที่จะไล่และรื้อถอนชุมชนแออัดหรือสลัมซึ่งเป็นที่อยู่ของบรรดาผู้คนที่ตกดพ

ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นจากบรรดาผู้คนที่ถูกปล่อยให้เผชิญชะตากรรมในพื้นที่ใจกลางเมืองนั้นนั้นถูกสะท้อนผ่านการประท้วง การทำลายข้าวของต่างๆ ในเมืองใหญ่ เช่น ปารีส ลอนดอน และแมนเชสเตอร์ ทว่าปฏิกิริยาจากทั้งรัฐบาลในท้องถิ่นกับรัฐบาลกลางกลับเลือกที่จะใช้กลไกความรุนแรงเป็นทางออก เช่น มี

การเพิ่มงบประมาณของตำรวจเพื่อตรวจตราพื้นที่ พร้อมกับเปลี่ยนพื้นที่สาธารณะให้เป็นพื้นที่ของเอกชน เพื่อให้คนที่ไม่พอใจไม่มีสถานที่รวมตัว การตัดสินใจทางนโยบายนั้นได้สะท้อนการเมืองให้ความสำคัญกับการให้เหตุผลทางเศรษฐกิจมากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับการให้บริการสาธารณะและสวัสดิการสังคม และเมืองใหญ่ในโลกขณะนี้มีความโน้มที่จะตัดสินใจที่ในลักษณะแบบเดียวกันนี้โดยที่ละเลยว่าผลกระทบของนโยบายดังกล่าวได้สร้างการแยกขั้วที่ชัดเจนระหว่างคนที่มียกกับคนที่ไม่มีในเมืองมากขึ้น

วัฒนธรรม

เมืองในฐานะพื้นที่ของคนแปลกหน้า ประเด็นทางวัฒนธรรมในเมืองจึงเป็นความพยายามที่จะตอบคำถามว่าความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบใดที่จะเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวบรรดาคนแปลกหน้าในเมืองไว้ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ข้อเสนอก็คือ 1) การย้อนกลับไปสู่ความสัมพันธ์แบบชุมชนดั้งเดิม (Gemeinschaft) ในชนบทที่มีสมมุติฐานจากการทุกคนรู้จักกันหมด คนเหล่านี้จึงพร้อมใจให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมไปถึงการสอดส่องตรวจตราความผิดปกติกในชุมชน รูปแบบความสัมพันธ์แบบชุมชนนี้ถูกวิจารณ์อย่างมากว่ามีลักษณะที่เป็นเผด็จการที่ปฏิเสธความแตกต่าง กับ 2) ความสัมพันธ์แบบสังคม (Gesellschaft) คือ การแยกออกจากความสัมพันธ์แบบชุมชนดั้งเดิมไปสู่ความเป็นสังคมเมืองที่คนในสังคมนั้นไม่ได้จำเป็นต้องมีความคุ้นเคยกัน แต่คนเหล่านี้มีความสัมพันธ์ผ่านความสัมพันธ์ที่เป็นทางการ เช่น กฎหมาย ระเบียบ และสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ข้อเสนอเรื่องของความสัมพันธ์ทางสังคมในเมือง (Gesellschaft) นี้เองทำให้เราสามารถที่จะมองได้ว่าแม้ว่าเมืองจะเต็มไปด้วย ‘คนแปลกหน้าที่ไม่รู้จักกัน’ แต่ว่าความแปลกหน้าแปลกตากันนี้เองทางหนึ่งก็ได้กลายมาเป็นสิ่งที่ปลดปล่อยผู้คนออกจากการเหนี่ยวรั้งทางสังคมแบบชุมชนดั้งเดิม เราจึงสามารถพบเห็นวัฒนธรรมพันธุ์ทางที่แปลกใหม่ในพื้นที่เมืองอยู่ตลอดเวลา

ฉะนั้น ต่อคำถามที่ว่า แล้วอะไรคือวัฒนธรรมที่จะเชื่อมร้อยผู้คนในเมือง เราต้องทำความเข้าใจว่าไม่มีวัฒนธรรมใดจะเป็นคำตอบเดียวคำตอบสุดท้าย แต่ความแปลกหน้าและความหลากหลายของผู้คนในเมืองนี้เองทำให้ผู้คนสามารถ ‘สร้างวัฒนธรรม’ ต่าง ๆ (make culture) ของตนขึ้นมาเองได้ วัฒนธรรมในเมืองที่หลากหลายนี้จึงถูกอธิบายว่าเป็นนวัตกรรมทางสังคมที่สำคัญ

สิ่งแวดล้อม

การเกิดขึ้นของเมืองใหญ่และอารยธรรมต่าง ๆ ได้ทำให้เกิดความเข้าใจทั่วไปที่เชื่อว่ามนุษย์นั้นสามารถที่จะเอาชนะและควบคุมธรรมชาติให้สอดคล้องกับความต้องการของตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระจายของตัวเมืองในระดับโลกนั้นได้เปลี่ยนแปลงให้ธรรมชาติกลายเป็นเพียง ‘ทรัพยากรธรรมชาติ’ ที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์เท่านั้น ทั้งนี้เงื่อนไขความอยู่รอดของเมืองนั้นวางอยู่บนใช้ทรัพยากรจำนวนมหาศาลเพื่อป้อนความต้องการและการบริโภคของผู้คนในเมือง ขณะเดียวกันเมื่อมีการบริโภคแล้วเมืองยังต้องแบกรับปัญหาปริมาณขยะและมลพิษมหาศาลที่เกิดขึ้น

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากเมืองแล้ว เราจะพบถึงความไม่ได้รับสัดส่วนที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ที่ทำให้เกิดมลพิษกับผู้ที่ต้องเป็นได้รับผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมดังกล่าว ฉะนั้น การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับประเด็นด้านความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (environmental justice) ทั้งในระดับของผู้คนในเมือง ระดับประเทศ ระดับระหว่างประเทศ และระหว่างรุ่นด้วย

ผังเมือง

การวางผังเมือง (city planning) คือ สิ่งที่สะท้อนถึงความพยายามในการจัดการกับปัญหาของเมืองที่มีความซับซ้อนและหลากหลายอย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ เมืองในยุคก่อนที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรม ปัญหาและความซับซ้อนของเมืองยังไม่ได้มีมากนัก ชนชั้นนำมักให้ความสำคัญกับการสร้างอนุสาวรีย์ (monumentalism) ขนาดใหญ่ตั้งใจกลางเมืองเพื่อตอกย้ำและผลิตซ้ำอำนาจของชนชั้นนำ แต่เมื่อเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมขึ้นมาแล้ว เมืองเริ่มต้องเผชิญกับความซับซ้อนของปัญหาโดยเฉพาะการที่เมืองจะต้องตอบสนองต่อการทำอุตสาหกรรม เช่น ต้องมีการวางแผนด้านคมนาคม และการจัดการความไม่พอใจของมวลชน

ภายใต้บริบทนี้เองที่ผังเมืองและนักผังเมืองเริ่มเข้ามามีบทบาท เช่น กรณีการเปลี่ยนแปลงกรุงปารีส ด้วยวิธีการของฮาอูสมัน (Haussmanization of Paris) ที่สะท้อนการใช้ผังเมืองเพื่อแก้ไขปัญหาคอขวดของเมือง และการจัดการกับความไม่สงบ จากเดิมที่ถนนในกรุงปารีสมีลักษณะที่แคบหรือเป็นตรอก ทำให้เมื่อคนจนในเมืองไม่พอใจ พวกเขาสามารถที่จะใช้ข้าวของปิดกั้นถนนได้อย่างง่ายดาย และความแคบของถนนนี้ทำให้ทางการไม่สามารถที่จะส่งทหารมาปราบปรามได้ทัน การประท้วงที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งนี้ได้กลายมาเป็นอุปสรรคสำคัญต่อเศรษฐกิจของเมืองปารีส ฮาอูสมันจึงเลือกที่จะขยายถนนให้มีขนาดกว้างใหญ่มากเพื่ออำนวยความสะดวกแก่การเคลื่อนที่เพื่อไปปราบปรามกลุ่มผู้ชุมนุมในเมือง และถนนเหล่านี้ก็ได้มีทิศทางที่ทะลุทะลวงบรรดาพื้นที่ไม่พึงประสงค์ เช่น ชุมชนแออัด ลักษณะของผังเมืองที่เกิดขึ้นในปารีส เราจะพบว่าผังเมืองนั้นคือเครื่องมือของผู้มีอำนาจในเมืองที่จะกดปราบและลดศักยภาพของบรรดาผู้คนที่ถูกมองว่าเป็นอันตราย และต้องอำนวยความสะดวกต่อการทำหน้าที่ของเมืองในทางเศรษฐกิจ

ลักษณะการทำผังเมืองแบบฮาอูสมันนั้นก็ยังมีอิทธิพลส่งต่อไปยังผังเมืองของนิวยอร์กโดยโรเบิร์ต โมเสส (Robert Moses) โมเสสพยายามที่จะวางผังเมืองเพื่อทำให้นิวยอร์กเป็นเมืองที่สวยงามและเอื้อต่อการสะสมทุนส่วนเกิน อีกทั้งโมเสสเชื่อว่านิวยอร์กเผชิญกับความป่วยไข้ทางสังคมเป็นเพราะคนในเมืองห่างไกลจากธรรมชาติ ด้วยเหตุนี้ โมเสสจึงเลือกที่จะริเริ่มโครงการสร้างสวนสาธารณะขนาดใหญ่ในเมืองต่าง ๆ เช่น เซ็นทรัลพาร์ค เป็นต้น วิธีการดังกล่าวของโมเสสถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการละเลยปัญหาอีกมากมายที่เกิดขึ้นในเมือง

จากทั้งสองกรณีจะเห็นได้ว่าผังเมืองนั้นมีลักษณะของอำนาจนิยมที่เป็นการตัดสินใจจากระดับของบนลงล่าง หน้าตาของเมืองจึงมีลักษณะของความไม่มีชีวิตชีวา คือ เรามองไม่เห็นหน้าตาและชีวิตของคนส่วนใหญ่ในเมืองนั้นๆ ฉะนั้น บรรดาผู้คนจำเป็นต้องดึงเอาอำนาจในการกำหนดเมืองให้กลับมาอยู่ในมือของผู้คน เช่น ผังเมืองจึงมีความเกี่ยวข้องกับการเมืองและยังเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงนัยยะของความเป็นพลเมืองอย่างแยกกันไม่ขาด

หนังสือเล่มนี้น่าจะเป็นหนังสือที่สามารถสนทนาและถกเถียงกับบรรดาผู้อ่านได้อย่างไม่ยากเย็นนัก เพราะเราทุกไม่ว่าจะทั้งชีวิตหรือแค่ชั่วคืน เราล้วนแต่ก็มีประสบการณ์หลากหลายเกี่ยวข้องกับเมืองต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา และสิ่งสำคัญของหนังสือเล่มนี้คือมันได้เป็นสิ่งที่ทำให้เรามองเห็นได้ถึง ‘ความเป็นไปได้’ (possibility) ที่จะเปลี่ยนเมือง เพราะจากอดีตจนมาถึงปัจจุบันนั้นเมืองไม่เคยหยุดนิ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงต่อไปนั้นจำเป็นต้องตอบคำถามสำคัญให้ได้ว่า เราจะทำอย่างไร ไม่ให้เมืองนั้นอยู่รอด แต่จะทำอย่างไรให้บรรดาผู้คนที่อยู่ในเมือง ‘อยู่รอดและอยู่ได้ด้วย’

บรรณานุกรม

Archer, Kevin. *City: the basics*. London: Routledge, 2013.

Encyclopedia Britannica Online. "Circus theatrical entertainment," Accessed July 10, 2020.

<https://www.britannica.com/art/circus-theatrical-entertainment>.

Harvey, David. *Rebel Cities*. London: Verso, 2013.